

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Наставно научно веће

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука од 12.09.2019. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације Деспота Ковачевића под насловом „**Институционализације партија и партијских система у земљама бивше СФРЈ**“. Након прегледа рада, Комисија у саставу проф. др Јовица Тркуља, професор Правног факултета Универзитета у Београду - професор у пензији, доц. др Душан Спасојевић, доцент Факултета политичких наука Универзитета у Београду, и проф. др Славиша Орловић, професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду - ментор подноси Наставно-научном већу Факултета следећи

Извештај

о прегледу и оцени докторске дисертације

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Деспот Ковачевић рођен је 17. јануара 1988. године у Тузли. Основно и гимназијско образовање завршио је у Зворнику. Уписао је Факултет политичких наука Универзитета у Београду 2007. године где је и дипломирао на основним академским студијама политикологије 2011. године са просечном оценом 9,50. Након основних студија, уписао је мастер студије Политичке теорије, политичке социологије и институција на којем је положио све испите са просечном оценом 10,00 и 2012. године одбранио мастер рад на тему „Процеси демократизације у посткомунистичкој Русији“ са оценом 10. Исте године уписује докторске студије политикологије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

Током основних и мастер студија био је стипендиста Фонда за младе таленте Владе Републике Србије. Као докторанд био је ангажован на Институту за политичке студије на пројекту Министарства науке, просвете и технолошког развоја. За истраживача

приправника на Факултету политичких наука изабран је 2017. године. Изабран је за асистента на политиколошко-социолошким студијама 2018. године на предмету Политичка социологија. Обавља функцију секретара научног часописа *Политички живот* у издању Центра за демократију Факултета политичких наука. Члан је Удружења за политичке науке Србије.

Објавио је више од 15 научних радова и приказа књига у научним часописима и зборницима, а има и учешћа на домаћим и међународним конференцијама. Боравио је на Comenius University у Братислави (Словачка) у летњем семестру 2018/2019 као предавач кроз програм Erasmus+ и као студент докторских студија на Универзитету Шухов у Белгороду (Руска Федерација). Био је организатор и руководиоца низа пројеката, као што су „Парламентрани избори у Немачкој“ уз подршку фондација, пројекта „Популарна демократија“ уз подршку Вестминстерске фондације за демократију и члан истраживачког тима на пројекту Political Party Database. Говори и пише енглески језик, а служи се и руским језиком.

Списак објављених радова:

Деспот Ковачевић, *Дестабилизација партијских система и пораст популизма у земљама бивше СФРЈ*, Српска политичка мисао, 1/2020, ISSN 0354-5989, Институт за политичке студије, Београд. – прихваћен за објављивање уз потврду, (M24) – референтни рад

Деспот Ковачевић, *Однос политичких партија у Србији према евроатлантској заједници*, зборник „Сарадња Србије са евроатлантском заједницом“, ISBN 978-86-917317-2-4, Факултет политичких наука, Институт за европске послове, Београд. (38-43)

Деспот Ковачевић, *Законски оквир избора и изборна кампања у БиХ*, поглавље у: Орловић, Славиша, *Приручник за изборне кампање*, (117-139), ISBN 978-99976-747-0-8, Удружење грађана Парадигма, Бијељина, 2018.

Деспот Ковачевић, *Избори у Немачкој 2017. кроз призму медија у Србији*, часопис Политички живот, број 10, ISSN 2217-7000, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2017. (55-65) (M53)

Деспот Ковачевић, *Изборна администрација у Србији – председнички избори 2017. године*, часопис Политички живот, број 10, ISSN 2217-7000, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2017. (9-21). (M53)

Деспот Ковачевић, *Унутарпартијска демократија у Србији као део процеса институционализације партија*, зборник „Србија и институционални модели јавних политика – проблеми и перспективе“, ур. Ђорђе Стојановић, Младен Лишанин, ISBN 978-86-7419-285-6, Институт за политичке студије, Београд, 2016. (245-263) (M45)

Деспот Ковачевић, *Импликације Дејтонског споразума на партијски систем БиХ*, зборник и конференција “Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – трајни мир или трајни изазов?“, ур. Драган Живојиновић, Стеван Недељковић, Милан Крстић, ISBN 978-86-6425-012-2, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2016. (101-117) (M45)

Деспот Ковачевић, Николета Томовић, *Унутарстраначка демократија у Србији и Црној Гори*, зборник „Бирачи, партије и избори – како демократизовати партије у Црној Гори и Србији“, ур. Зоран Стојиљковић, Душан Спасојевић, ISBN 978-86-6425-019-1, Факултет политичких наука Београд, Центар за мониторинг и истраживања ЦеМИ, Подгорица, српски/енглески, 2016. (115-133) (M45)

Деспот Ковачевић, *Развој партијског система у Русији – систем са преобладавајућом партијом*, зборник „Компаративна политика – есеји“ ур. Зоран Крстић, ISBN 978-86-84031-73-2, Факултет политичких наука Београд, 2014. година (59-75) (M45)

Деспот Ковачевић, *Утицај социо-економских фактора на излазност на парламентарне изборе 2014.*, зборник „Избори у Србији 2014. – политичка рокада“, ур. Милан Јовановић, Душан Вучићевић ISBN 978-86-7419-279-5, Институт за политичке студије, Београд, 2014. година (71-84) (M45)

Деспот Ковачевић, *Институционализација партијског система у Србији*, часопис Политички живот, број 10, ISSN 2217-7000, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2014. (63-73) (M53)

Деспот Ковачевић, *Анализа утицаја белих листића на резултате избора у Србији 2012. године*, зборник радова „Избори у Србији 2012.године – (Не)очекивана промена“, ISBN 978-86-7419-266-5, Институт за политичке студије Београд, 2012. (155-171) (M45)

Деспот Ковачевић, *Председнички избори у Русији 2012*, часопис Политички живот, број 4, ISSN 2217-7000, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2012. (101-109)

Деспот Ковачевић, *Бели листићи – Избори 2012*, зборник и конференција Избори и формирање владе у Србији 2012. (ур. Славиша Орловић), ISBN 978-86-84031-55-8, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2012. (135-143) (M45)

Прикази:

Деспот Ковачевић, Capital, Coercion, and Postcommunist States, book review- article 11 - Serbian Political Thought No. 2/2014, ISSN 1450-5460, Institute for Political Studies, Belgrade, 2014. (приказ M24)

Деспот Ковачевић, The Presidency and Economic Policy” - Chris J. Dolan, John Frendeis, and Raymond Tatalovich, book review, Lanham: Rowman & Littlefield, Administracija i javne politike, 1/2015, ISSN 2334-637X Institut za političke studije, Beograd, 2015. (143-148)

Деспот Ковачевић, Време неиспуњених обећања – Зоран Ђ. Славујевић, Синиша Атлагић, приказ књиге, часопис Политички живот, број 12, ISSN 2217-7000, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2015. (71-75) (приказ M53)

Деспот Ковачевић, Компаративна политика – Даниел Карамани (уредио), приказ књиге коауторски, часопис Политички живот, број 10, ISSN 2217-7000, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2014. (97-103) (приказ M53)

Деспот Ковачевић, Трансформације политичких сустава – теорије и анализе, приказ књиге, часопис Политички живот број 3, ISSN 2217-7000, Факултет политичких наука Београд, Центар за демократију, 2011. (101-104)

Веће научних области правно-економских наука на седници одржаној 7.7.2015. године усвојило је пријаву докторске дисертације кандидата Деспота Ковачевића под насловом „Институционализације партија и партијских система у земљама бивше СФРЈ“. Ова дисертација садржи 328 страну стандардног формата са насловним странама, резимеима и прилозима, од чега су 280 страна основног текста, а 31 страна списак коришћених извора (литература).

Дисертација садржи 7 поглавља у којима су и *Уводне напомене* и *Закључна разматрања*. У другом поглављу „*Процеси институционализације партија и партијских система*“ образлажу се теоријске поставке на којима се темељи овај рад. Треће поглавље „*Политичке партије у земљама бивше СФРЈ 1990-2006.*“ даје широку контекстуалну анализу настанка, развоја и основних карактеристика партија и партијских система у овим студијама случаја. Анализи и мерењу институционализације 28 политичких партија у овим земљама посвећено је четврто поглавље „*Процес институционализације политичких партија од 2006. године*“, док се у петом поглављу „*Институционализација партијских система у земљама бивше СФРЈ*“ анализирају и мере комплексни процеси у партијским системима и утврђује степен институционализације. У шетом поглављу „*Ефекти институционализација партија и партијских система*“ мери се степен повезаности и природа везе између анализираних процеса и стабилности политичких институција и шире друштвене стабилности, чиме се проверају постављене хипотезе и увиђају и други ефекти.

Докторска дисертација Деспота Ковачевића представља вишедимензионалну анализу партија и партијских система у политичким системима посткомунистичких земаља. У сврху израде дисертације кандидат Ковачевић је користио релевантну литературу о политичким партијама и партијским системима и значајан број радова аутора из региона и других који се баве овим феноменима, уз друге важне изворе каква су истраживања јавног мњења, годишњи извештаји, званична документа држава, партија и других институција.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања у овој докторској дисертацији су *институционализације партија и партијских система у земљама бивше СФРЈ*. Кандидат као главни истраживачки циљ поставља објашњење институционализације партија и

институционализације партијских система и анализу њихових ефеката на стабилности у наведеним земљама. Како кандидат истиче анализа се заснива на претпоставци да развој политичких партија има позитиван утицај на стабилност других институција политичког система, њихову ефикасност али и изградњу шире друштвене стабилности.

Земље бивше СФРЈ, као политички системи настали падом комунизма, уз развој вишепартизма поставили су пред политичке партије првенствено задатак изградње институција које су стабилне и функционалне. Политичке партије као главни субјекти политичког живота одиграле су кључну улогу у овим процесима. Паралелно са развојем политичких партија и партијских система текао је и развој других институција на које је су значајан утицај имале управо политичке партије. Специфичан процес институционализације партија и партијских система је централна тема овог рада.

Кандидат поставља основно истраживачко питање *„како су се одвијали развој и процеси институционализације политичких партија и партијских система у земљама бивше СФРЈ“*. Такође, намера је и да се у том процесу одговори и на питање *„како је степен тог развоја утицао на стабилност политичких институција у наведеним земљама“*. Одговор на ова питања захтева да се утврди степен институционализације политичких партија и партијских система и какве је ефекте утврђени степен имао у политичким системима Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе и Северне Македоније.

Специфичан приступ који даје кандидат у овом раду је посматрање процеса институционализације партија и партијских система као одвојених. Иако су ова два процеса веома уско повезана са важним преклапањима, институционализација партија је одвојен процес од институционализације партијског система, па уједно су и приступи истраживању и установљавању степена институционализације специфични и у складу са наведеним теоријским моделима. Упоредна анализа кроз шест студија случаја земаља бивше СФРЈ за циљ има приказати развој у земљама које су произашле из једне државе, односно из једног политичког система. Низ аутора бавио се овим питањима али само на појединачним студијама случаја, без дубље анализе и упоредног метода који је у овом случају важан јер су студије настале у истом оквиру, са различитим погледима на наслеђе претходног режима, однос према федерацији и дијаметрално супротне политике према

многим питањима. Кандидат је анализирао постојећу литературу на ваљан начин и добро приказује досадашње налазе аутора у којима проналази простора за нови допринос, а пре свега у компаративној анализи ових студија случаја и квантификацији показатеља како би се добио оквир за компарацију.

Део истраживања који се бави институционализацијом партија заснива се на теоријском оквиру од 15 индикатора помоћу којих се мери степен институционализације појединачних релевантних партија (ИПИ) у свакој од студија случаја, док је укупан број анализираних партија 28 тј. 3-7 партија за сваку појединачну земљу, зависно од студија случаја и критеријума релевантних партија. Други део огледан у институционализацији партијских система има важност у анализи интеракције различитих политичких партија на нивоу система и даје ширу слику о улози партија у политичком систему. На основу модела за истраживање институционализације партијског система са 8 индикатора утврђује се степен - индекс институционализације партијских система (ИИПС).

Централни део истраживања огледан у објашњењу и утврђивању нивоа институционализације партија и партијских система добија своју финалну фазу у анализи ефеката ових процеса на стабилност политичких институција. Овакавим начином истраживања утврђује се значај и природа партија и партијског система у политичком систему и друштву сваке од земаља. С обзиром да се ради о малом броју студија случаја, као и у истраживању ефеката партијских система земаља бивше СФРЈ, нису могуће софистицираније регресионе анализе, па се користи једноставан модел, по узору на референтне радове из ове области.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У складу са истраживачким питањем и предметом истраживања, генерална хипотеза овог рада и основни истраживачки циљ био је *да се објасни развој и институционализација политичких партија и партијских система и да се провери ефекат на стабилност политичких система земаља бивше СФРЈ*. Под стабилношћу се подразумева низ параметара, који ће бити зависне варијабле, а који показују функционалност и ефикасност рада владе, стабилност демократских институција, политичку стабилност и степен насиља у друштву, као и степен друштвеног консензуса.

Основна тврдња је да повећањем институционализованости партија и партијских система долази до повећања стабилности политичких система земаља бивше СФРЈ. Ову хипотезу кандидат разлаже на посебне и појединачне хипотезе у складу са објашњењем теоријског оквира, како би се добила целокупна слика о тврдњама које се проверавају у раду. Логика објашњења иде у правцу позитивног утицаја развоја и институционализације партија, као појединачних актера, и партијског система у целини на друштвене односе, политичке институције и њихову стабилност.

Као посебна хипотеза издваја се и утицај институционализације партија на стабилност политичких система земаља бивше СФРЈ. У том погледу тврдња је да политичке партије својим процесом развоја и процесом институционализације доприносе стабилности политичких система. Степен институционализације у одређеној мери утиче на стабилност других институција система. Ову хипотезу кандидат проверава кроз анализу односа Индекса партијске институционализације (ИПИ) и стабилности институција, а с обзиром да се ради о теоријском моделу од 4 сфере (димензије) у којима има 15 индикатора, свака од сфера се може посматрати као појединачна хипотеза.

Друга посебна хипотеза везана је за системску релацију партија према наведеним параметрима стабилности и огледа се у тврдњи да институционализација партијских система доприноси стабилности политичких система земаља бивше СФРЈ. С обзиром да се ради о 6 студија случаја политичких система произишлих из СФРЈ, провера хипотезе односи се на доказивање тврдње да повећањем степена институционализације партијског система долази до повећања стабилности институција политичког система и шире друштвене стабилности у свакој од студија случаја. Развојни пут који су имали партијски системи земаља бивше СФРЈ значајано је утицао на стабилност институција и претпоставка је да је такав развој условио различито стање институција у земљама бивше СФРЈ. Као и у претходној посебној хипотези, теоријски модел има 4 димензије које се могу посматрати као засебне појединачне хипотезе.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У студији „Институционализације партија и партијских система у државама бивше СФРЈ“ анализирани су настанак и развој вишепартизма, фактори утицаја на процес изградње вишепартијских система, еволуција партија и партијских система у

вишегодишњем периоду са контекстуалном анализом, као и најважнији процеси институционализације партија и партијских система са њиховим утицајем на стабилност у политичких институција. У Уводним напоменама образлажу се предмет и циљеви дисертације, уз преглед литературе, методолошки оквир рада и основне хипотезе.

У другом поглављу *„Процеси институционализације партија и партијских система“* даје се целокупан теоријски оквир на којем се базира ова студија. Кандидат указује на основне теоријске поставке најважнијих аутора (Хантингтон, Панебјанко, Сартори и др.) да би ушао у срж теоријског оквира овог рада кроз моделе који нуде Мејнворинг, Рендал и Свасанд, Баседау и Шторх и други. Модели за истраживање које нуде ови аутори представљају најплодније налазе у овој области и практичне моделе за истраживање студија случаја, као и компаративну анализу.

Квалитативна и контекстуална анализа у трећем поглављу *„Политичке партије у земљама бивше СФРЈ 1990-2006.“* дала је свеопшту слику о позицијама политичких партија, њиховој релевантности и снази деловања на политичке процесе, као и системским карактеристикама сваке од студија случаја. Из ове анализе може се закључити да се партије и партијски системи не могу посматрати изолованим у свом развоју нити се њихово деловање може истаћи као пресудно важно, него је реч о једном од домена који има значајну улогу. Трагом референтних теоријских радова кандидат анализира институционалне и социо-структуралне факторе који су имали значајан утицај на политичке партије и партијске системе. Еволуција партија и партијских система имала је и различите ефекте по стање ових институција у периоду до 2006. године када је конституисана и последња међународно призната држава настала из бивше СФРЈ.

У анализи институционализација партија, у четвртом поглављу *„Процес институционализације политичких партија од 2006. године“*, на случају 28 (двадесет осам) политичких партија коришћен је теоријски модел са петнаест индикатора у четири димензије за сваку политичку партију. Предност оваквог приступа је у квантификацији значајног броја индикатора институционализације, али и квалитативном прилагођавању које можемо уважити у складу са контекстом. Испробан модел на другим студијама случаја показао се као веома сврсисходан и допринео је утврђивању степена институционализације политичких партија, а на основу тога и утврђивању Индекса

партијске институционализације. Оно што посебно треба истаћи, уз егзактно утврђене степене институционализације, је да постоје карактеристике (параметри) које партијама могу да допринесе у процесу институционализације и на општем нивоу. Пре свега ту је реч о очигледном значају партијског трајања и стабилности изборне подршке, али и организационим и ресурсним капацитетима партија. Кроз ову анализу се увиђа незаобилазан утицај развијене организационе структуре и нужних ресурса у политичком деловању и опстанку партија, које доводи до закључка да је у политичком животу услов, а потенцијално и гарант, политичког успеха у политичким партијама са чврстом и добро организованом структуром. У складу са трендовима антипартијских сентимената и деловања различитих форми политичких организација може се закључити да су оне изазов за устаљени модел политичких партија, али да им нису суштинска алтернатива. У овој анализи увиђа се градација различитих степена институционализације и у том домену свакако су најважнији аспекти стабилност изборне подршке, трајање са идентификацијом грађана са том партијом и развијеност организације која подразумева перманентно деловање са јаким чланством и добром организацијом.

У петом поглављу „*Институционализација партијских система у земљама бивше СФРЈ*“ обрађује се најкомплекснији процес институционализације партијских система шест студија случаја. Утврђивање степена институционализације партијских система у десетогодишњем периоду показује тренд промена унутар система који има своје ефекте на низ појава у политичком систему. На основу осам индикатора у четири димензије утврђен је степен институционализације за сваку од држава. Могућност грешке због различитих методологија у истраживању смањена је контекстуализацијом показатеља у овом делу истраживања. Као најважнија карактеристика институционализације издваја се стабилност партијске конкуренције која се огледа у смањеној изборној волатилности. Студије случаја са вишом изборном волатилношћу нужно постају дестабилизирани партијски системи, а период истраживања који је обележен глобалним таласом кризе релевантних партија, развојем антипартијских сентимената и појавом нових политичких покрета, показао је ове тенденције. Словенија је најбољи пример овог глобалног тренда и дестабилизације партијског система уз кризу и пропаст релевантних партија (ЛДС, СД и сл.) са појавом нових покрета (ПС, СМЦ, ЛМШ и сл.) и широком персонализацијом политике (имена лидера у именима листа и партија). У нешто мањој мери ово се дешава у Хрватској са

појавом Моста и Живог Зида, али је природа партијског система заснована на дуополу ХДЗ-СДП веома уздрмана уз потребу нових партија и покрета као партнера у формирању владе. Поред ове основне предиспозиције, други домени такође описују свеопшту позицију политичких партија у систему и дају комплетну слику стања и нивоа институционализације. Првенствено као резултат високе изборне волатилности, али и због других параметера, показало се да су најмање институционализовани партијски системи Словеније и Хрватске, јер се ради о системима које је обележила извесна нестабилност. Нешто институционализованији системи су у Србији и Босни и Херцеговини. Партијски системи Македоније и Црне Горе показују највиши степен институционализације међу овим студијама случаја. Реч је о партијским системима који јасно и недвосмислено показују стабилност партијске конкуренције, а основна разлика је што у Македонији постоји смењивост власти између две кључне партије, док у Црној Гори то није случај и владајућа партија има претенденте на позицију власти, али они не успевају да дођу до те промене.

У шестом поглављу *„Ефекти институционализација партија и партијских система“*, упоредна анализа ефеката ових процеса показује низ закључака. У овом делу се врши провера постављених хипотеза кроз статистичку обраду односа две независне варијабле са пет зависних, које су показатељи композитног десетогодишњег индекса стабилности у истом периоду мерења као и за институционализације партија и партијских система. Имајући у виду теоријске поставке од којих се полази у овој дисертацији, а које доводе у везу институционализацију партија и партијских система и стабилност политичких институција, треба нагласити да се те теорије односе на стабилне и консолидоване демократије, а да није било значајних истраживања и налаза у новим демократијама и посткомунистичким земљама. Управо је овај рад покушао да испита ову везу кроз параметре (индексе) институционализација партија и партијских система и пет параметара (индексе) стабилности политичких институција.

Упоређујући први параметар стабилности (индекс стабилности демократских институција) са индексима институционализације показује се да постоји негативан однос ове две варијабле. Оваква појава се може разумети као непостојање позитивног утицаја институционализација партија и партијских система на стабилности демократских институција. У складу са почетним објашњењем да постоји низ фактора утицаја,

нелинеарност можемо објаснити улогом других фактора на поједине студије случаја. Поред овог важног показатеља, испитан је однос процеса институционализације партија и партијских система на са још два параметра стабилности, а ради се о индексима функционисања и ефикасности владе. На овим случајевима показује се негативан однос у нелинеарној тенденцији тј. према теоријским поставкама за очекивати је да виши степен институционализације партија и партијских система даје позитивне ефекте на функционисање и ефикасност владе, али се то у овој анализи не показује. Наведена тенденција говори да постоје случајеви који одступају од потпуног негативног односа и да су условљени другим и доминантнијим факторима. Ови фактори су првенствено везани за институционалне и социо-структурне карактеристике којима је дат значајан простор у овој дисертацији. У складу са почетном претпоставком, испитан је однос индекса институционализације партија и партијских система и са другим параметрима стабилности који се огледају у индексу политичке стабилности у државама и индексу изградње друштвеног консензуса. Као и у претходним показатељима, овде је однос, такође, негативан и нелинеаран, па се може тврдити да процеси институционализације партија и партијских систем не доприносе у очекиваној мери политичкој стабилности и изградњи консензуса у ових шест студија случаја.

Кроз претходну анализу дошло се и до *Закључних разматрања* у којима се образлаже испуњеност постављених циљева истраживања и темељно изношење закључака. Кандидат у закључцима показује резултате истраживања, мерене ефекте и објашњава основне узроке непотврђивања постављених хипотеза у ових шест студија случаја. Истакнути су и други закључци о стању и капацитетима политичких партија, њиховом легитимитету, односу на релацији са лидерима и председничким кандидатима и важни системски показатељ о партијским системима. Кандидат у закључцима истиче потенцијална алтернативна објашњења са нагласком на идентитетским питањима која су доминантна у политичким система који су предмет анализе.

Након ових закључака, наведена је *Литература* као опсежан преглед свих коришћених извора у овој дисертацији. Након тога додати су и *Прилози* који су били коришћени у овом раду.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидата Деспота Ковачевића „*Институционализације партија и партијских система у земљама бивше СФРЈ*“ представља свеобухватну емпиријску анализу друштвених и политичких процеса земаља бивше СФРЈ са посебно детаљном анализом политичких партија и партијских система у тим процесима. Првенствени допринос ове дисертације огледа се у научној области *политичких наука* и у ужој научној области *политиколошко-социолошких студија*. Централне теме политичких партија и партијских система представљају важне области у којима ова дисертација даје нове аналитичке налазе и закључке. Садржај дисертације и емпиријско истраживање са контекстуалном разрадом добар је модел за ове студије случаја и компаративну анализу, па самим тим може послужити и за друге сличне студије случаја. Важно је истаћи да ова докторска дисертација пружа прилично детаљан и увид и компаративни преглед политичких система и институција у земљама бивше СФРЈ, што је значајан допринос домаћој литератури у овој области.

Поред исцрпне анализе, кандидат кроз дисертацију проверава ефекте истраживаних процеса институционализације партија и партијских система и износи низ важних закључака. Теоријски оквир који кандидат користи првенствено односи на стабилне и консолидоване демократије, уз мањак оваквих истраживања у посткомунистичким земљама. У овој дисертацији није потврђен тај теоријски оквир када је реч о шест студија случаја земаља бивше СФРЈ. Ово имплицира да се у новим и неконсолидованим демократијама симултано са институционализацијом партија и институционализацијом партијских система, у околностима обновљеног вишепартизма, одвијају и паралелни процеси изградње нове државе (*state-building*) оптерећени идентитетским питањима више него идеолошко-програмским.

Кандидат Деспот Ковачевић даје низ аргумената и објашњења оваквог стања и увиђа низ других закључака који нису у основи постављени као истраживачки циљеви. С обзиром да је бивша СФРЈ представљала (не)успешан пример консоцијативне идеје, поједине републике су и након распада остале дубоко подељена друштва, док су неке експлицитни примери (БиХ, Македонија) овог модела. Примери Словеније и Хрватске потврђују да се консолидација демократије брже одвија у хомогеним него у хетерогеним

друштвима. Уз то иде и динамика процеса европеизације који је комплементаран са процесима демократизације, па су ове две земље постале чланице ЕУ, као и чланице НАТО. Процеси хармонизације и императив интеграција утицали су на стабилизацију што се читава и у другим факторима који утичу на стабилност, поред истраживаних процеса институционализације партија и партијских система.

Ова дисертација потврдила је да се најважнија карактеристика институционализације партијског система огледа у смањеној изборној волатилности. У земљама са вишом изборном волатилношћу долази до дестабилизације партијског система, а ова појава контекстуално је везана за период у којем долази до појаве нових партија и покрета и кризе релевантних партија, са пропратним ефектима персонализације политике и развоја антипартијских сентимената.

Огроман значај ове дисертације је што пружа детаљан увид, не само партија и партијских система, него и лепезе политичких институција што је веома важан допринос у области политичке социологије и политичких наука уопште.

У том погледу, ова дисертација нуди и перспективу за даља истраживања и оставља широк простор дилема које се отварају, али даје и усмерења ка алтернативним објашњењима. Важно је истаћи да су кроз ову дисертацију дати значајни доприноси кроз квантификацију података у великој мери, компаративну анализу политичких партија и партијских система који су настали из исте државе, објашњење низа институционалних и социјал-структурних фактора, детаљну емпиријску анализу 28 релевантних политичких партија и 6 партијских система и њихових ефеката у овим друштвима и државама.

6. Закључак

Докторска дисертација Деспота Ковачевића „*Институционализације партија и партијских система у земљама бивше СФРЈ*“ представља оригинално научно дело у складу са одобреном пријавом докторске дисертације. На основу овог извештаја и оцена о научном доприносу, Комисија сматра да ова докторска дисертација задовољава све услове самосталног и вредног научно-истраживачког подухвата. Кандидат Деспот Ковачевић се у процесу њене израде руководио правилима научног истраживања, од постављања истраживачког питања и циља и предмета дисертације па све до закључних разматрања. Извршена је детаљна анализа обимне научне и стручне литературе, мерења истраживаних

процеса према постављеном моделу и егзактна компаративна анализа, па на основу тога су проверене постављене хипотезе које нису доказане и изведени поуздани закључци.

Комисија је стога сагласна у оцени да докторска дисертација *„Институционализације партија и партијских система у земљама бивше СФРЈ“* у потпуности испуњава услове за јавну одбрану и предлаже Научно-наставном већу Факултета политичких наука да донесе одлуку у складу са овим закључком.

У Београду, 12.11.2019. године

Комисија

Проф. др Јовица Тркуља

Доц. др Душан Спасојевић

Проф. др Славиша Орловић (ментор)